

Puhetta vihasta

Norjassa heinäkuussa tehdyt terroriteot eivät ole jääneet maan sisäiseksi asiaksi, vaan niiden seuraukset ja varsinkin keskustelu pommi-iskun ja joukkomurhan syistä vyöryivät tsunamin laila suomalaiseen media- ja yhteiskuntakeskusteluun. Kun tekijän henkilöllisyys ja tausta selvisivät, selitystä alettiin hakea nopeasti ilmiöstä, jota käsitteellistää vihapuhe. Termillä ymmärretään sitä, mistä suomeksi voidaan puhua myös kansankiihotuksena, lietsontana tai yllytyksenä rikoksiin yhtä tai useampaa vähemmistöryhmää vastaan. Norjan terroritekojen tekijän nähtiin toimineen vihapuheen yllyttämänä ja hänen Internetissä julkaisemansa manifesti nähtiin osana maahanmuuttovastaista vihapuhuntaa. Useat poliitikot ja päättäjät vaativat kannanotoissaan tiukempaa suhtautumista vihapuheeseen ja sen poisjuurimista. Ruohonjuuritason keskustelussa on kuitenkin nostettu esiin myös asiaan liittyvä oleellinen seikka eli se, mitä vihapuhe loppujen lopuksi on.

Käsite kuin käsite on pohjimmiltaan ongelmallinen ja tulkinnanvarainen – termeillä on omat syntyhistoriansa ja käyttöyhteytensä. Käsitteiden sisällöt myös tapaavat muuttua aikojen saatossa. Vihapuheen käsite on ensinnäkin asetettava omaan kulttuuriseen yhteyteensä: se vaikuttaa uudissanalta ja epäilemättä se onkin nykykontekstissaan lainattu amerikanenglannista, jossa *hate speech* yleistyi 1900-luvun lopulla tarkoittamaan juuri johonkin ihmisryh-

mään kohdistuvaa aggressiivista puhetta. Mutta vihapuhe (kirjoitettuna myös vihapuhe) esiintyi jo viimeistään 1800-luvun suomen kielessä, esimerkiksi Aleksis Kiven *Nummisuutareissa* ja lukuisissa sanomalehtiartikkeleissa. Merkitysisältö näyttäisi olleen hivenen kepeämpi kuin nykyisin – sana tarkoitti ainakin kirjallisissa yhteyksissä lähinnä herjaamista tai panettelua.

Vihapuhe on siis uusvanha uudissana, jonka käyttöhistoria ei liene täysin katkeamaton. Se tarjoaa esimerkin käsitteestä, josta tehdään jo sanana aikaisempaa kielteisempi, kun hegemonisesta kulttuurista, 2000-luvun alun kontekstissa Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen sisäisestä yhteiskunnallisesta keskustelusta, omaksutaan toiseen kieleen käsite pohtimatta käsitteen synty- ja käyttöhistoriaa. Nykykontekstissaan vihapuhe, *hate speech*, on yksinkertaistava käsite, joka yhdistää kaksi ihmislajille tyypillistä piirrettä: kyvyn puhua ja kyvyn tuntea aggressiota. Molemmat ovat hyvin kompleksisia ilmiöitä. Vihapuheen käsitettä voi toki yrittää käyttää neutraalisti, kuvaamaan juuri esimerkiksi yllytystä jotain kansanryhmää tai ylipäänsä moniarvoisuutta vastaan, mutta käsitettä on myös helppo käyttää väärin – sillä voi leimata monenlaisen kritiikin, ei pelkästään lainsäädännön ja yleisen moraalintajun tuomitsemia ilmiöitä, kuten rasismin tai kaikenlaisen muun diskriminoinnin.

Historia ja ikävä kyllä nyky maailmakin tarjoavat yllin kyllin esimerkkejä, tavallisesti totali-

taarisista järjestelmistä tai epädemokraattisista yhteisöistä, joissa toisinajattelu ja sen mukaisen sanoman levittäminen on kriminalisoitu vallanpitäjien tavoitteiden mukaisesti. Vaiennustyön ja suoranaisten vainonkin apuvälineinä käytetään paitsi kontrolli- ja ilmiantojärjestelmiä myös käsitteitä, joilla hallitsevan ryhmän vastaista monimuotoista toimintaa pyritään luonnehtimaan – tavallisesti hyvinkin yksinkertaistaen. Vihapuheenkin käsitettä voi käyttää samaan tapaan kuin esimerkiksi käsitteitä epäisänmaallisuus, valtionvastaisuus tai epälojalisuus on hyödynnetty retorisisina aseina ja juridisina perusteina toisinajattelijoina ja ylipäänsä kriittistä keskustelua vaiennettaessa.

Kun vihapuhetta käsitellään ilmiönä ja käytetään käsitteenä, se tavallisesti tuomitaan. Kukaan ei ilmeisesti itse, ainakaan tosissaan, julistaudu vihapuhujaksi. Taustalta kuultaa ajatus puheen pelottavastakin vaikutuksesta: taitava puhuja saattaa kääntää puhtosiakin mieltä auliiksi sanomalleen kuten 1930-luvun totalitaarisissa ja moniarvoisuudelle vihamieliseksi kääntyneissä valtioissa tapahtui. Suomenkin lainsäädännössä sananvapaudelle on asetettu rajoja ja yllytyksestä voidaan tuomita, ei vain teoista. Vihapuheen yksinkertaistava käsite kätkee kuitenkin alleen sen tosiseikan, että puhe ei useinkaan ole vain yksisuuntaista passiivista sanoman vastaanottamista ja sisäistämistä, vaan vuoropuhelua, johon vaikuttavat monet taustatekijät. Norjan terroriteot suunnitellut ja toteuttanut mies ei ollut taustaltaan vaahtosuinen demagogi, vaan tekoaan pitkään hiljaa ja salassa hautonut, tähänastisten tietojen valossa yhteiskunnan normien ulkopuolelle ajautunut ja kaiketi mieleltäänkin sairastunut yksilö. Häntä ja hänen kaltaisiaan ehkä pikemminkin auttaisi

avoin dialogi muun yhteiskunnan kanssa – dialogi, joka ehkä saisi vihaa mielessään tuntevan ymmärtämään moniarvoisuutta ja hyväksymään sen olemassaolon.

Vihapuheen käsitteen viljely tai kansalaisten kommunikointimahdollisuuksien rajoittaminen ei kuitenkaan ole omiaan edesauttamaan muutoinkin vaikeata vuoropuhelua eikä juurimaan todellista vihapuhetta – viha osataan kyllä kätkeä, varsinkin jos moraaliseksi enemmistöksi itsensä tunteva väestönosa siihen suorastaan pakottaa, ja sitä koskeva puhunta voidaan käydä suljetuilla sivustoilla tai vaikkapa sähköisten medioiden ja kontrollijärjestelmien ulottumattomissa niin kuin Internetiä ja sosiaalisia medioita edeltävinä aikoina. Arvottavien ja leimaavien nimilappujen liimaamisen samoin kuin suoranaisten kontrollipuheen asemesta yhteiskunnissa pitäisi keskustella moniarvoisuuteen kohdistuvan suvaitsemattoman puheen ja suvaitsemattomien tekojen syistä. Mitä keskitetyimmäksi ruohonjuuritason puhunnan seuraaminen halutaan, sitä helpommaksi käy sananvapauden rajoittaminen myös epädemokraattisia tarkoituksia silmälläpitäen.

Ongelmavyyhden hoitaminen ei ole helppoa, mutta sitä varmastikin edesauttaisi, jos länsimaiden kaltaiset edelleen vauraat yhteiskunnat välittäisivät yhä kantaa huolta hyvinvoinnin ja koulutuksen tasaisemmasta jakautumisesta niin kansallisesti kuin globaalisti ja välittäisivät kohdentaa varoja myös ennaltaehkäisevään mielen-terveystyöhön, jonka tärkeydestä Suomessakin on muistutettu ainakin kouluampumisten jälkipuintien yhteydessä.

MARKO LAMBERG
marko.lamberg@abo.fi